

המקור בפרשה: ואקחה פת לחם וסעדו לכם וכו' (יה ה')

חסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

עקרי הענין

הרב מאיר שולביץ

מזן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א

בחינת ליתן דמאי לאורחים

רמב"ם מעשר פ"ב ה"ג הנשבע על חברו שיאכל עמו בשבת, ואינו מאמינו על המעשרות, שואלו ואוכל על פיו בשבת הראשונה בלבד וכו'. והנה במשנה ראשונה הקשה דהא בלא"ה מותר לאורחים לאכול דמאי כנ"ל פ"י ה"ב, (וקושיא זו רק לדעת רבנו דמפרש שם דאכסניא היינו אורחים אבל שאר הראשונים פירשו דהיינו חיל המלך). ותי' דלא היתרו אלא באורחים שלא מאותה העיר וכאן מייירי באותו העיר.

ולענ"ד נראה דלאו מילתא דפסיקא הוא, דהטעם שהתירו לאורחים הוא משום מצות הכנסת אורחים, וא"כ אטו בכך עיר לא משכחת לה שיש מצות הכנסת אורחים, כגון שנאבד לו מפתח ביתו ואין לו עתה היכן לאכול (ואף על פי שאינו עני, דעני בלא"ה מותר בדמאי). וגם בכך עיר אחרת משכחת לה שיש לו כאן בית מלון טוב שכבר נותנין לו שם כל צרכיו, ובוה לא יתירו כשירצה להתאכסן אצל חברו שאין בזה מצות הכנסת אורחים כיון שאין זקוק לזה כלל. וי"ל דבכה"ג מייירי לעיל בפ"ט ה"ז י"א דמבואר דהמוזמן חברו לאכול צריך לעשר.

ונראה דכאן א"צ לכל זה, דכאן הוא מוזמן אותו שיהי' בשמחת נשואין שלו והוא בא לכבוד ולטובת המוזמן, ומה שייך כאן ההיתר של מצות הכנסת אורחים, ואפי"ן רבנו דלא מייירי כאן בשבת של פרוטגומיא, עכ"פ המוזמן רוצה כאן שיתארח אצלו, והמוזמן אין לו צורך בזה כלל, ובוה אין שייך כלל ההיתר של הכנסת אורחים. (דרך אמונה)

הכנסת אורחים והקבלת פני שכינה

בראשית יט כ, ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון וגו' וברוך אל עליון אשר מנן צריך בידך. בנדרים ספ"ג (ל"ב ב) ביקש הקב"ה להוציא כהונה משם שנאמר והוא כהן וכו', כיון שהקדים ברכת אברם לברכת המקום הוציאה מאברם וכו', ע"ש.

וי"ל דשם סבר כמ"ש בשבת קכ"ז א, גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה דכתיב (לקמן בפ' וירא י"ה ג') ויאמר אדני אם נא מצאתי הן בעיניך אל נא תעבור וגו', ואברהם היה אורה אצלו, אבל באמת טעה בד"ז כי כאן כבר הכניסו כאורה והוציא לו לחם ויין, ואין מקדימים ברכת עבד לברכת קונו כדאמרינן בנדרים שם. (מעמא דקרא)

זריזות בהכנסת אורחים

במדרש במדבר"ר ותמהר האשה וגו', מכאן שכל מעשיהן של צדיקים במהירות. וקשה למה לא יליף מ"ש מהרי שלש סאים וגו'. וי"ל דגבי מצוה פשיטא שצריך למהר, וכבר ילפי' זה מ"ש ושמרתם את המצות שאין מהמיצין את המצוה, וזריזין מקדימין, ובפרט גבי הכנסת אורחים שהאורחים רעבים, אבל כאן לא הי' שום מצוה ומאי קמ"ל קרא דכתיב ותמהר, ע"כ למילף דכל מעשיהן של צדיקים במהירות. (מעמא דקרא)

ג. מעלת מצוות הכנסת אורחים גדולה הכנסת אורחים, לדעת ר' יוחנן, כהשכמת בית המדרש, ורב דימי מנהרדעא אמר יותר מהשכמת ביהמ"ד. ראה שבת קכז א, ע"פ דיוק לשון המשנה שם. ועיי' שאליות שאלתא יא שגורס מביטול בהמ"ד, ולא מהשכמת, ועיי' העמק שאלה שם בפ"י ג' זו. כתב החפץ חיים [אהבת חסד לבעל חפץ חיים ח"ג פ"א, עיי"ש בארוכה, ולפ"ז פסק כרב דימי ולא כר' יוחנן] שלפ"ז, שהמשכים לילך לבית המדרש ונזדמנו לו אורחים ידחה הליכתו לביהמ"ד מפני מצות הכנסת אורחים, ודוקא כשאין בביתו מי שיקבלם כהוגן, שאם לא כן הרי זו מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, שאין תלמוד תורה נדחה מפניה. ועיי' בעיון יעקב שם ובהגהות ריעי"ץ פירוש אחר שם בסוגיא. גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה, שנאמר בפרשתנו (פ' וירא) תעבר מעל עבדך רמב"ם אבל שם הי"ב והביא הכתוב שלפניו וירא והנה שלשה אנשים, והניח אברהם אבינו את הקב"ה והלך לקבל האורחים ועיי' רש"י עה"ת שם ותוס' ב"מ פו ב ד"ה הויה וכ"מ יסוה"ת שם. והיא אחד מן הדברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא עיי"ש בגמ' שבת שם. ובספר כד הקמח כתב שמצוה זו היא סגולה לבנים. [ראה שם בערך אורחים].

ד. החיוב להתאמץ במצוה זו. לעולם ישתדל אדם בהכנסת אורחים, שאין לך מצוה גדולה מזו מאירי שבת שם. והמשובח שבצדקה הוא הכנסת אורחים, ושכרה גדול עד מאד מנורת המאור לר"י אלנקוה ח"א עמ"י 39. ואמרו: בגמ' מנחות צו א. בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם, ועכשיו שאין בית המקדש קיים שלחנו של אדם מכפר עליו, ופירשו הראשונים [פ"י רגמ"ה] שהיינו בהכנסת אורחים שנותן פרוסה לאורחים. והרבה הפליגו חכמים במעלת מצוה זו בתלמוד ובמדרשים ובספרי המוסר. ואף יותר מכך בני העיר כופים זה את זה על הכנסת אורחים. ראה מרדכי ב"ב פ"א ס"י תעה בשם רבנו מאיר; רמ"א בשו"ע חו"מ קסג א; ש"ך יו"ד ס"י רנו ס"ק א.

ה. חילוק באורחים. אף בעשירים שאינם צריכים לטובתו מקיים מצות הכנסת אורחים בזה שמקבלם בסבר פנים יפות

א. מקור הענין. הכנסת אורחים היא מכלל מצות גמילות-חסדים. ראה שבת קכז רע"ב ורש"י ד"ה הי"ג הני. וכתבו ראשונים שמצות עשה של דבריהם ללוות האורחים, ואף על פי שהיא מצוה מדבריהם, הרי היא בכלל ואהבת לרעך כמוך, שכל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותם לאחיד בתורה ובמצוות, רמב"ם בה"ל אבל פי"ד ה"א. וצ"ב למה ייחד הרמב"ם המצות עשה מדבריהם על לוויה ולא על הכנסת אורחים בכלל, וני מפני שהענין שם בגמ"ח שבגופו כביקור חולים וכו'. שמצות גמילות חסדים בכללה היא מן התורה, אבל פרטיה הם מדבריהם קרית ספר אבל שם. וי"א שמקיים מצוות והלכת בדרכיו. כ"כ בשלי"ה וז"ל מכל מקום היא בכלל מצות עשה ד'והלכת בדרכיו' (דברים כח, ט). וזה לשון סמ"ג בחלק עשיין במצוה ז': ללכת בדרכיו הטובים והישרים, שנאמר (שם) 'והלכת בדרכיו'

ב. מצות ליווי האורה. כתב הרמב"ם בהלכות אבל שם ושכר הלוויה מרובה מן הכל - והיינו משאר הפרטים הכלולים במצות גמילות חסדים - והוא החק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה, מאכיל עוברי דרכים ומשקה אותם ומלווה אותם. לוית האורחים היא אחת ממצוות גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, כביקור חולים והכנסת כלה וכיוצא ועיי' פהמ"ש להרמב"ם פאה פ"א מ"א ור"ש שם עיי"פ הירושלמי שם, אבל גמילות חסדים שבממונו, כגון להאכיל הרעבים, יש לה שיעור ראה פהמ"ש ור"ש שם, וממילא האכלת א האורחים וסיפוק צרכיהם הם בכלל גמ"ח שבממונו. ולגבי שלי"צ להוציא יותר מחומש ע"פ כתובות נ א עיי"ש ברמב"ם בפיה"מ. וראה בספר עמק ברכה עניני גמ"ח אות ג', שכתב ותמהני למה אין העולם נזהרים במצות לוית אורחים, ולא ראיתי מעולם מי שנהג כן, ובשלמא הת"ח פטורין משום בטול תורה דהוי מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אבל הבעה"ב שאינם עסוקים כ"כ ודאי מחוייבין בלויה, והביא מהחזו"א שאפשר שחיו לוויה אינו אלא למי שהולך בדרך יחידי, אבל כהיום שנוסעים יחד נעשה כל אחד לוויה לחבירו.

הכנסת אורחים

הרמב"ם בהלכות אבל פרק י"ד הלכה א' כותב 'מצוות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים.. ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור. אף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הם בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אותן אתה לאחיך בתורה ובמצוות.'

יש מהראשונים שלמדו מקור מצוות אלו, והכנסת אורחים בכללן, ממצוות 'והלכת בדרכיו'. וזה לשון החינוך: 'שנצטוונו לעשות כל מעשינו בדרך הישר והטוב בכל כווננו, ולהטות כל דברינו אשר בינינו ובין זולתנו, על דרך החסד והרחמים, כאשר ידענו מתורתנו שזהו דרך השם וזה חפצו מבריותיו, למען יזכו לטוב כי חפץ חסד הוא, ועל זה נאמר והלכת בדרכיו, ונכפלה המצוה עוד במקום אחר, שנאמר ללכת בכל דרכיו.'

רבנו ה'חפץ חיים' בספרו 'אהבת חסד' שואל מדוע 'הרחיבה התורה לספר בענין הכנסת אורחים של אברהם אבינו אין הייתה בכל פרטיו, מה שלא מציינו כן בכל חלקי התורה שקיים אברהם אבינו, שספרה רק בדרך כלל שקיים כל התורה'. ככתוב: 'עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצוותי חקותי ותורתו'.

'ואילו הכנסת אורחים שהיא גם כן בכלל מצוות 'והלכת בדרכיו' שהוא לגמול חסד ולהיטיב לזולתו בארה התורה בהרחבה'. וכתב שם ה'חפץ חיים': 'שמע מינה, שכוונת התורה להורות לנו ללמוד מאבינו הזקן איך להתנהג עם האורחים'.

אברהם אבינו 'היה עדין חולה ממצות מילה שלו ואף על פי כן היה יושב פתח האוהל בעת החום אולי יראה מרחוק איזה עובר ושב ויכניסנו בביתו וכאשר ראם רץ לקראתם' 'אולי יוכל להכניסם בביתו'.

הדבר הראשון שאברהם אבינו מציע להם זה: 'יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם'. בהמשך הפרשה אנחנו רואים איך אברהם אבינו לא חוסך דבר. ביקש משרה אמנו: 'מהרי שלש סאים קמח סולת לושי ועשי עוגות'.

'ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רץ וטוב' מביא רש"י: 'ג' פרים היו כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל'. אברהם שוחט שלושה פרים הוא אינו חוסך דבר. ונשאלת השאלה: מדוע במים אמר אברהם 'ויקח נא מעט מים'. מדוע כאן אמר 'מעט'?

רש"י מביא על פסוק זה: 'ויקח נא, על ידי שליח'. את המים הביא אחד העבדים מן הבאר. אברהם אבינו לא טרח בזה בעצמו לכן אמר: 'ויקח נא מעט מים'. כשזה על חשבון טרחת אחר, השליח, קחו רק 'מעט' מים. מה שאברהם אבינו וביתו טרחו בעצמם בזה הם הדרו במצוות הכנסת אורחים ולא חסכו דבר.

הגאון הגדול רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א

ראש ישיבת רשב"י

גדולה הכנסת אורחים מהקבלת

שכינה

שמעתי מכבוד מו"ח (שליט"א) בביאור ד' חז"ל שגדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה, דהנה המקבל פני השכינה הוא עומד לפני ה', משא"כ המכניס אורחים זוכה להתדבק בשכינה ולהכניס שכינה בו ולהידבק בדרכי השכינה מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא גומל חסד אף אתה, א"כ ההולך בדרכיו גדול מהמקבל פניו, דו"ק בדבר כי עמוק הוא.

והנה בבראשית (י"ג י"ד) וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמנו, ופירשו חז"ל (יעוין ברש"י שם) שכל זמן שהרשע עמו ה' הדבור פורש ממנו. והנה בריש פ' לך (י"ב א') ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו, וברש"י פירש שבנה מזבח על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל, אמנם יעו"ב כפי הרמב"ן שם שהודה לשם הנכבד על שנראה אליו, כי עד הנה לא נראה אליו השם במראה או במחזה וכו',

מביאים כי כאשר לרבנו ה'חפץ חיים' היו אורחים בסעודת ליל שבת בחודשי הקיץ מיהר לקדש ולבצע על הפת מיד בבואו מבית הכנסת ואת ה'שלום עליכם' שר רק אחרי כן. שהרי האורחים שבאו מן הדרך וודאי רעבים הם ומצפים לסעודה.

ה'חזון איש' בספרו 'אמונה ובטחון' מלמד אותנו יסוד גדול במצוות הכנסת אורחים וזה לשונו: 'מעשה בחסיד אחד שהזמין אורח לסעוד אצלו בשבת ובביתו כבר הכינו בלבם קבלת פני האורח, כי גם בני ביתו אהבו את האורחים. ואמנם המחלק את האורחים לא ידע מהזמנתו של החסיד וישלח את האורח לאשר הכין לו'.

'וכאשר שב החסיד בליל ש"ק מבית הכנסת לא מצא כבר את האורח ויבוא בגפו הביתה, וכששמעו בני ביתו שאין להם אורח התעצבו מאד, ויאמרו להם החסיד אין האורח כאחד מהנכסים לעשות בו סחורה, דאגתי אף רק שהיו לאורח צרכי וסעודת שבת, אבל אחת היא לי אם קבל ממני או מזולתי'.

עלינו להיות בכלל 'רודף צדקה וחסד' ששכרו 'ימצא חיים צדקה וכבוד'. לחפש כל הזדמנות לקיים 'ואהבת לרעך כמוך' ולקיים 'והלכת בדרכיו'. ללמוד מאברהם אבינו לחפש אולי יזדמן לנו עשיית חסד ואז לרוץ בזריזות ולקיימה. ללמוד מאברהם אבינו שגם בעשיית חסד ההלכה היא 'מצוה בו יותר מבשלוחו'.

יחד עם זאת עלינו לזכור את דברי רבנו ה'חזון איש' דורש מאתנו שעשיית החסד שלנו תהיה טהורה ונקייה מכל נגיעה אישית. שהדאגה שלנו תהיה שמי שזקוק לעזרה יקבל אותה ו'אחת היא לי אם קבל זה ממני או מזולתי'.

נשתדל בכל כוחנו להיות 'רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד' ונזכה שיקוימו בנו דברי הגמ' ששאלה: 'משום דרודף צדקה, ימצא צדקה? אלא לומר לך כל הרודף אחר צדקה הקב"ה ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה' ועוד שם: 'הקב"ה ממציא לו בני אדם מהוגנים לעשות להן צדקה כדי לקבל עליהם שכרו'.

ומבואר ברמב"ן דאף שנודע לו בשורת הזרע ובשורת אר"י, מ"מ נתבטל זה אצלו בהודאתו הגדולה שהודה על עצם היראות השכינה אליו.

הנה אף שע"י התקרבותו ללוט פרש ממנו הדיבור ולא ה' לו גילוי שכינה, מ"מ לא נפרד אברהם מלוט, [ומה גרם שיפרד אברהם מן לוט עיי"ש י"ג ז', ויהי ריב בין רעי מקנה אברהם ובין רעי מקנה לוט, ויאמר אברם אל לוט וכו' הפרד נא מעלי, והיינו משום שהמחלוקת והריב זה היא סיבה מספקת להיפרד, כיון שאין כאן קירוב אלא ריב]. ואי גילוי שכינה ואי היראות הקב"ה אליו, זה לא סיבה לפירוד ואף עם לוט שהי' רשע (כדברי חז"ל ברש"י שם שכל זמן שה'רשע' עמו ה' הדיבור פורש), מ"מ אין זה סיבה שלא לקרב.

וכאן נרמז היסוד שאמרו חז"ל גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, דאדרבה זהו רצונו של הקב"ה, ונכלל במה הוא אף אתה, וזהו יסוד התורה שתחלתה גמ"ח וסופה גמ"ח.

(שערי אורה ח"א וח"ב)

הגאון רבי שלמה פיישר שליט"א

ראש ישיבת זהב מרדכי - איתרי

הכנסת אורחים של אאע"ה

רז"ל מרבים לשבח מדת הכנסת אורחים של אאע"ה. והנה בגמ' (סוטה י' א') דרשו מהפסוק "ויטע אשל וגו'", פונדק וכו', לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו, אמר להם: וכי משלי אכלתם, משל אלהי עולם אכלתם וכו' (ורמז לדבריהם אשל ר"ת אספרה שמך לאחי), ולכאן א"כ כל המעשה לא היה אלא אמצעי ותחבולה היאך לקרוא בשם ה', ומה מדת הכנסת אורחים יש כאן.

אבל באמת אין לך מדת הכנסת אורחים גדולה מזו, כי הנה כתיב (איוב ח' ט') "כי תמול ואנחנו לא נדע", וכתיב (תהילים קי"ט י"ט) "גר אנכי בארץ אל תסתור ממני מצוותיך", והנה הגע עצמן, אדם הנקלע למדינה רחוקה אשר לא ישמע לשפתם ולא ידע משפטי הארץ וארחות חיי יושביה, והוא עומד תוהו וחסר אונים, והנה ניגש אליו אזרח מבני המקום ומקרבו ומדריכו, ומשיב לכל שאלותיו, הרי אין לך הכנסת אורחים גדולה מזו. וזו היא הכנסת האורחים שנשתבח בה אאע"ה, ועל שם כך נקרא אזרח, שנהג מנהג אזרח עם כל באי עולם.

הכנסת אורחים כצדקה

רז"ל החשיבו הכנסת אורחים כצדקה וכדתנן רפ"ג דמאי מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי, ופירש הרמב"ם אכסניא הם האורחים, ונעשה זה לחיזוק מצות האכסניא בדתנו וכו', עכ"ל.

והנה לע"ל שיתקיים (דברים ט"ו ב') אפס כי לא יהיה בך אביון תתקיים מצות צדקה ע"י הכנסת אורחים. ורמזו הדבר בפסוק, אפס כי לא יהיה בך אביון, ס"ת אכסניא.

(דרשות בית ישי ס"י כו בהערה)

חקירות הלכתיות

בל תאחר

המשנ"ב סו' רצ"א סע' א' כתב שאם יש אורחים לא יאחר את הקידוש אלא יעשנו מיד, ופירסם כי חשש לבל תאחר, או לצער האורחים סתם. ויש לשאול, מדוע בשער הציון בסו' תרל"ט כתב, כאשר יורד גשם יפגע מלהיכנס לסוכה כדי שיוכל לקיים את המצוה כתיקנה וכל זה בתנאי שאין לו אורחים כי אם ישנם כאלה יש חשש שעובר על בל תאחר, ראה שע"צ ס"ק ס"ז.

יש לתמוה, אפאי לא הדגיש חשש בל תאחר בהלכות קידוש.

דבר אברהם

והנה בהגהת דבר אברהם הקשה על המסופר כי החפץ חיים חשש לבל תאחר אם מעכב את האורחים היכן הנדר שבזה וכי נדר להאכילם בזמן מסוים והלא בוודאי כוונתו להאכילם כפי סדר הזמן הנהוג אצלו, ובדברי בזה עם רבינו הגדול מו"ר הגר"ח שו"נברג זצוק"ל אמר לי כי בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, והמזמין עני לאכול כוונתו שיאכל תוך זמן הנהוג בארצו ובמקומינו, ופשוט כן לענין עיכוב גדול כי השער הציון דיש חשש בל תאחר ולענין עיכוב קטן של אחר הקידוש לא הזכיר זאת במשנ"ב פשוט דאין זה ודאי בל תאחר.

עשירים

מי שהזמין אל ביתו אורחים עשירים ובניהם והם גרים בארץ פרחקים, יש לדון אם שייך באלו בל תאחר שהרי עניים הם באותה שעה, וכפי ההלכה לגבי עשיר שבא לפקוס ואין לו כסף, ראה רמב"ם פ"ט פמתנות עניים. כלפי הילדים הקטנים פשיטא שיש בל תאחר פשוט שהם ודאי נחשבים עניים כל הנידון לגבי עשיר שבהיותו אורח שמא נחשב עני באותה שעה.

ומשתדל לשמשם ולכבדם לפי כבודם. מהרי"ל בלקוטים שבסוף הסי', וכן הבינו בדעתו ביש נוחלין ובהבאת חסד ח"ג פ"א. ועיי בתורת האשם להתווי"ט והובא בסולת למנחה כלל טו שמשמע שהבין שהכני"א היא רק בעשירים, ובעניים מקיים מצות צדקה בלבד. ויש שנתנו טעם לדבר, לפי שכל אדם עני הוא בדרך. יש נוחלין ע"פ פאה פ"ה מ"ד, ואין לו תשמישים הצריכים לו כמטה וכסא ושלחן ומנורה ובהכנסת אורחים עניים מקיים שתי מצוות, מצות צדקה ומצות גמילות חסדים שלי"ה. אף על פי שמצות הכנסת אורחים היא אף באורחים עמי הארץ, מעלה מיוחדת יש באורח תלמיד חכם, ואמרו בגמ' ברכות י ב. : כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו - ומאכילהו ומשקהו - ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידים, ולמדו מאלישע שנתארח אצל השונמית ואמרה: איש אלהים קדוש הוא עובר עלינו תמיד. [מלכים ב ד ט. ברכות שם. ובמדרש ויקרא פלי"ד אמרו כאילו מביא בכורים, ועיי"ש הלימוד]. ואמרו והלא דברים קל וחומר ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו, הציל שאול את בניו, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה. ראה ברכות סג ב, ועיי"ש עוד ק"ו ממצריים וק"ו מעובד אדום.

ו. הכנסת אורחים מצוה שבגופו. יש לדון האם המצוה מוטלת על "גופו" של אדם, או שניתן לקיימה על ידי שליח. ובדברי הרמב"ם מבואר כי מצוות הכנסת אורחים ולווייתם היא "מענין גמילות חסד שבגופו", וכן נקט החפץ חיים בספרו אהבת חסד (ח"ג פ"א). - הנה מדברי הגמרא במסכת שבת "גדולה הכנסת אורחים יותר מהשכמת בית המדרש", דייק החפץ חיים שאם השכים לבית המדרש ונזדמנו לו אורחים, מוטב שיתעסק במצוה זו. אולם במידה ויש אחרים שיוכל לקיים המצוה על ידם, רשאי [ועיי' בדבריו שהקשה ממשמעות דברי חז"ל שמה שעשה אברהם אבינו על ידי שליח, נתמעט שכרו, ובמה שתירץ]. וראה סיכום הדינים למעשה בספר הליכות בין אדם לחברו סעי' ד-ה; הרב יצחק יעקב פוקס, ירושלים תשס"ח). ובמה שהובא בשמו של רבי יצחק זילברשטיין [רבה של רמת אלחנן, בני ברק] בספר ופריו מתוק האם מותר להפסיק באמצע תפילת שמונה עשרה לקבל פני האורח.

ובספר שערים מצוינים על התורה, דן האם הטעם להדר לקיים מצות הכנסת אורחים בעצמו ולא על ידי שליח, הוא מדין "מצוה בו יותר מבשלוחו", או משום שעיקר המצוה היא הכבוד שיש לכבד את האורח, ולא רק עצם סיפוק צרכיו. ונפקא מינה, שעל הכבוד רשאי האורח למחול, אך אם המארח מחוייב לכבדו מדין "מצוה בו יותר מבשלוחו", לא מועילה בזה מחילה. ובספר טוב הימים רבי יהונתן פרלמן, (תש"ס) ביאר את דברי ספר החיים [אחיו של המהרי"ל מפראג] שעיקר מצות הכנסת אורחים היא ההתייחסות הכבוד שנותן לאורח על ידי מה שמזמינו אצלו, ואין העיקר עצם האכילה והאירוח. ועיי"ש במה שדן האם מקיים המצוה בשלמות כאשר האורחים באו מעצמם, או כשאינם אוכלים או לנים בביתו, ובנדון קיום המצוה כשנוטל תשלום בעד האירוח.

ז. החילוק בין אברהם ללוט. כתב הגרש"ז ברוידא זצ"ל, ראש ישיבת חברון, בספרו שם דרך, במה שביאר את שלימות קיום מצות הכנסת אורחים על ידי אברהם אבינו, שהיתה מתוך ההכרה הפנימית העמוקה ב"גדלות האדם" שנברא בצלם, לעומת הכנסת האורחים של לוט, שאמנם מסר נפשו על קיום המצוה, אך היה זה רק בגלל שכך חונך בבית אברהם אבינו שגדל בו, עד שמידה זו נעשתה טבועה בדמו מבלי להתעמק להבין שורשה, ונהג כן רק ממידות הנימוס והדרך ארץ, ולא מעומק ההכרה בגדלות האדם וערכו. ובשל כך הגיע למחשבה שצריך להוציא את בנותיו למוסרן לאנשי סדום בכדי שלא יבולע לאורחיו.

הנושאים הבאים

תולדות - מעשר שני, וימצא בשנה ההיא מאה שערים (כו יב), יצחק הפריש מע"ש (תנחומא ראה).
ויצא - אפרושי מאיסורא, ותגנוב רחל את התרפים (לא יט), להפריש אביה מע"ז (רש"י).
וישלח - מחילת עוונות לחתן, ואת בשמת (לה ג, וברש"י).

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בהנאות הספרים

אשת חיל

מדרשים, נסתר, ראשונים, אחרונים, חסידות

מעלת מצות הכנסת אורחים

מקור המצוה

חכמינו ז"ל הפליגו בשבחה של מצוה זו, וכפי שמובא בגמ' שבת דף קכ"ז ע"ב "גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה", והראיה לכך מזה שאברהם אבינו ע"ה ביקש מה' לא לעבור ממנו כל עוד טרוד באורחיו, הרי דהניח א"א את הקב"ה שבא לבקרו בחליו והלך להכניס אורחים. צא ולמד כמה הרחיבה התורה לספר כיצד קיים א"א ע"ה מצות הכנסת אורחים, פרטה את הסיפור לפרטי פרטים ולא פרטה התורה מצוה אחרת, ללמדך שחביבה מצוה זו לפני הבורא יתברך, וכדי להורות לנו מצוה זו כיצד נוהגת, אבי האומה כיצד מסר נפשו עליה.

הכנסת אורחים שרשה הוא מצות גמילות חדים, וגמילות חסדים שורש המצוה הוא מן התורה כפי שכתבו הקרית ספר והרמב"ן בס' המצוות, וכך משמע בגמ' שבת דף קכ"ז ע"ב, גמילות חסדים בגופו גדולה יותר מן הצדקה כמובא בסוכה מ"ט ע"ב, ובמהרש"א ברכות דף י' ע"ב כתב דהכנסת אורחים היא המצוה הגדולה ביותר בגמילות חסדים.

מהי הכנסת אורחים?

המצוה בעיקרה לארח אורחים בבית ולספק צרכיהם באכילה ושתייה. וכך משמע בגמ' סנהדרין מ"ט ע"א לגבי יואב עה"פ "ויקבר בביתו במזדבר" אטו ביתו מדבר הוא, אמר רב יהודה כמדבר מה מדבר מופקר לכל אף ביתו מופקר לכל" וכתב רש"י "מופקר לכל עניים להתפרנס מביתו". וכך שנינו במסכת אבות פרק א' משנה ה' "יהי ביתך פתוח לרווחה", וכתב הרמב"ם בפירושו המשניות (שם) שיהא לך שער פתוח להולכי דרכים שכל הולך בדרך שיצטרך לדבר או ירעב או יצמא יכנס מדי לבית. טעות לחשוב שמצוה זו מתקיימת רק כאשר נקלעים לבית עניים שאין ידם משגת להביא אוכל לעצמם ולבני ביתם, וכפי שמובא בליקוטי דינים שבסוף המהרי"ל דף קצ"א דכל מקום שנזכר הכנסת אורחים ר"ל הכנסת עשירים ומכובדים כשנתאכסנו אצלו שיקבלם בסבר פנים יפות לנהוג בהם כבוד ולהכין להם תפנוקים, אבל הכנסת עניים בכלל צדקה היא".

אין לחקור בטיבם של האורחים

מעשה ברבי חיים סולוביץ'יק מבריסק צ"ל שהתארח אצלו יהודי שהיה נראה לו כתלמיד חכם וקבלו בסבר פנים יפות וקיים בו מצות הכנסת אורחים כראוי באכילה ושתי' ואף הציע לו בעצמו מצע לישון, והנה בבוקר השכם קם האיש ההוא שם בכיליו מכל אשר בבית ועזב את המקום, כשהתעוררו בני ביתו של רבי חיים וראו את אשר עשה האורח אמרו לר' חיים כיצד אתה מכניס כל אורח זר מבלי להבחין בו בין טוב לרע, ענה להם ר' חיים כשרצה הקב"ה לזכות את אברהם אבינו במצות הכנסת אורחים שלח לו מלאכים שנדמו לערביים שמשתחווים לעפר רגליהם עובדי עבודה זרה מזוהמים, וזה להורות לו שבנוגע להכנסת אורחים אין לחקור מי הוא האורח והאם ראוי להכניסו, אלא יש להכניסו להאכילו ולהשקותו ודרכו של יהודי צריכה להיות שדעתו פתוחה בפני כל אדם. וכך כתב בס' טעם ודעת להגר"מ שטרנבוך שליט"א בפרשת וירא עה"פ ורחצו, רגליכם ומוסיף שמספרים על הגאון בעל בית הלוי מבריסק צ"ל שהגיע לברנוביץ והיה צריך מקום ללון וביקש מבעל אכסניא שיפנה לו חדר, אבל ההוא שלא הכיר את בית הלוי טען שאין לו מקום, ועוד באותו לילה העמיד בעל האכסניא חדרים לגאון מפורסם שהגיע לעיר, והוסיף הגרי"ד סולוביץ'יק שעתה הוא מבין מה שבחו של אברהם אבינו במצות הכנסת אורחים, והרי גם לוט הכניס אורחים וכמבואר בבראשית פרק י"ט וברש"י שם, אלא שאברהם אבינו מוכן היה לקבל אורחים גם כשסבר שהם ערביים, ולוט קיבל רק אורחים חשובים, ובזה מצטיין אברהם אבינו במצות הכנסת אורחים.

הידור מצוה בהכנסת אורחים

כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות איסורי מזבח הי"א "נאמר בתורה והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, והוא הדין בכל דבר שהוא לשם הא-ל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב, אם בזה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכל מן הטוב והמתוק שבשולחנו", וכתבו הגר"ז זולטי צ"ל ויבלחט"א הגר"מ שטרנבוך שליט"א להסביר דיש חידוש בדברי הרמב"ם דמה שצריכים לתת לנצרך צרכיו הוא מדין חיוב צדקה, אבל לתת לעני מן הטוב והמתוק שבשולחנו יש בו מדין הידור מצוה, ומשמע שלתת לאורח בעין יפה ולהנעים לו במאכלים טובים הוא ההידור של מצות הכנסת אורחים, ולכן טרח אברהם אבינו בנן בקר רך וטוב חמאה וחלב וכל טוב.

ביתו של אדם חפץ מצוה

מובא בילקוט שמעוני משלי פרק ד' שכל מצוה יש לה מתן שכר, ויש שמתן שכרה בניס כגון שרה שאירחה את האורחים ושונמית על שקבלה את אלישע. עיי"ש, הרי שמצות הכנסת אורחים שכרה בניס, וצ"ב מדוע עדיף מצות הכנסת אורחים מכל מעשה חסד שזוכה לבניס? ומבאר הגאון רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א בס' בד קודש פרשת וירא, דהנה כל מעשה חסד שבין אדם לחבירו הרי זה קיום דין שמתקיים באדם העושה את המצוה במה שמטיב לחבירו בלבד, אך ידוע משמו של הגאון רבי ברוך בער ליבוביץ צ"ל שהעני הוא בבחינת "חפץ מצוה" ומשום שבו מתקיימת מצות נתינת צדקה, ומעתה נראה דבהכנסת אורחים נעשה ביתו חפץ מצוה והבית מתעלה למעלה יתירה שהוא בית של חסד בעצמותו. ולכן זה שכרה של הכנסת אורחים שע"י שעושה את ביתו לחפץ מצוה זוכה הבית לקיום נצחי וזוכה לבניס שבזה ביתו קיים לעד. כעין דבריו המובא בס' בית הלוי סוף פרשת תרומה שבנתינת צדקה לעני הוא ממש כמו בחינת אתרוג בעת שנוטלו לצאת בו ולכן אסור לנהוג בו מנהג בזיון בשעה שנותן לעני צדקה כמו שאסור לכסות את הדם ברגל משום בזוי מצוה.

אנשי מעלה מכניסים לביתם דווקא את האנשים האומללים

מובא בס' עלינו לשבח פרשת ואתחנן שרבינו ירוחם ממיר היה אומר שלפעמים עני מגיע לביהכ"ס ופושט ידו לצדקה וכיון שבגדיו מלוכלכים ומפיצים ריח לא טוב יש מן המתפללים שמראים לו סימני סלידה. אולם אם הוא יהודי חכם הרי כשיבוא אליך עני כזה קח את מעילו ותריחנו היטב מכל צדדיו כי ריח זה עולה לריח ניחוח אשה לה'. והראי' מקרבן עני המקריב ציפורים ומקטירים על המזבח יחד עם נוצותיהם. ושואל רש"י הרי אין לך ריח רע יותר מריח של נוצות שרופות?, אלא שעני הוא כל מה שיש לו ולכן המזבח מתהדר בקרבן שלו ואף הוא ריח ניחוח אשה לה'. יש ת"ח שמכניסים לביתם דווקא את האנשים הנדכאים שמבגדיהם נודף ריח לא נעים, אנשי מעלה יודעים שכיון שהקב"ה נמצא עם העני המרוד הזה שנאמר "ואת דכא ושפל רוח אשכון" הרי זה כאילו מכניסים לביתם את השם יתברך בכבודו ובעצמו.

הכנסת אורחים ביטוח מפני שריפות

כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו "תוכחת חיים" פרשת וירא עמ' ע"ח וז"ל "ועיני ראו מעשה ה' כי נורא הוא בתלמיד חכם ירא ה', פעם אחת בא אליו אורח בוכה בקול מה שלא היה מקום ללון נכמרו רחמיו וקיבלתו בתוך ביתו בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב. לאחר זמן ראו הכל את שכרו מן השמים, שכשהיתה שריפה סמוך לביתו ממש ולא היה מצד הטבע כל אפשרות שינצל הבית עד כדי כך שבעה"ב עצמו כבר התייאש לגמרי מכל נכסיו, אבל מן השמים ריחמו עליו והאש לא נגעה בבית, וראו כולם בחוש שהיה זה בזכות מצות הכנסת אורחים.